

О.І. МАСЛАК, Н.Є. ГРИШКО, Я.Ю. ЯКОВЕНКО, А.Д. ПИРОГОВ, О.І. ДУБОВИК
ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГІЧНЕ, СОЦІАЛЬНЕ ТА КОРПОРАТИВНЕ
УПРАВЛІННЯ (ESG) ЯК ІНСТРУМЕНТ СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ
В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У статті досліджуються актуальні питання сутності та значення ESG як інструменту циркулярної економіки для посилення стійкості соціально-відповідального бізнесу в умовах подолання пандемії COVID-19. Особливу увагу приділено звітуванню на основі ESG-критеріїв задля покращення реалізації управлінських рішень. Акцентовано увагу на тому, що в Україні стратегія ESG на рівні підприємств тільки розвивається. Наголошується, що намір імплементувати практики ESG, які просуває ООН – це не прерогатива виключно великих компаній, а більшою мірою органічний розвиток бізнесу, оскільки традиційний фінансовий облік включає тільки внутрішні ресурси і потоки та економічні (і деякі соціальні та екологічні) наслідки діяльності. Відзначено, що в умовах циркулярної економіки ті компанії, які не в змозі відповісти на необхідні та очікувані зміни, виходять з бізнесу. Традиційна орієнтація звітності на розкриття фінансових показників залишилася в минулому. Сьогодні досягти успіху можуть лише соціально відповідальні компанії, які зосереджують увагу на таких підходах залучення інвестицій: права людини та інклюзія, протидія кліматичним змінам, забезпечення стійкості. Стверджується, що результатом поширення ESG-практик у довготривалій та середньотривалій перспективі може стати покращення прозорості та підзвітності компаній, які поєднують якісне традиційне корпоративне управління з ESG-факторами, підвищуючи власну інвестиційну привабливість та створюючи репутаційні переваги для України й бізнес-середовища загалом.

Ключові слова: циркулярна економіка; управління природокористуванням; сталий розвиток; глобальна економіка; соціальна відповідальність

O.I. MASLAK, N.YE. GRISHKO, YA. YU. YAKOVENKO, A.D. PYROGOV, O.I. DUBOVYK
CIRCULAR ECONOMY IN UKRAINE: ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND CORPORATE
GOVERNANCE (ESG) AS A TOOL FOR THE SUSTAINABILITY OF SOCIALLY RESPONSIBLE
BUSINESS IN THE CONDITIONS OF OVERCOMING THE COVID-19 PANDEMIC

The article deals with current issues of the essence and significance of ESG as a tool of the circular economy to strengthen the sustainability of socially responsible business in the context of overcoming the COVID-19 pandemic. Particular attention was paid to the report based on ESG criteria to improve the implementation of management decisions. It was emphasized that in Ukraine the ESG strategy at the enterprise level is only developing. It was noted that the intention to implement ESG practices promoted by the UN is not the prerogative of exclusively large companies, but rather organic business development, since traditional financial accounting includes only internal resources and economic (and some social and environmental) consequences of activities. It was also noted that in a circular economy, those companies that cannot respond to the necessary and expected changes go out of business. The traditional orientation of reporting on the disclosure of financial indicators is a thing of the past. Today, only socially responsible companies that focus on such approaches to attract investment can succeed: human rights and inclusion, combating climate change, ensuring sustainability. It was argued that the spread of ESG practices in the long and medium term may result in improved transparency and accountability of companies that combine high-quality traditional corporate governance with ESG factors, increasing their own investment attractiveness and creating reputational advantages for Ukraine and the business environment as a whole.

Keywords: circular economy; environmental management; sustainable development; global economy; social responsibility

Постановка проблеми. Починаючи з 2015 року, зусилля України та світу націлені на досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН. Водночас сприяння досягненню Глобальних цілей до 2030 року потребує інвестування у забезпечення сталого розвитку, що стало особливо актуальним у період відновлення бізнесу після негативного впливу пандемії COVID-19. На практиці це означає, що в сучасних мінливих та складнопрогнозованих умовах ведення господарської діяльності актуальності набуває побудова стратегій, орієнтованих на основних стейкхолдерів та ключові активи.

Зокрема, останнє десятиріччя характеризується переходом від класичної лінійної концепції економіки до економіки замкнутого циклу (або кругової). Протягом лінійного циклу виробництва товар проходить три етапи: створення, застосування та утилізацію (англ. Take-Make-Dispose), тоді як кругова модель базується на моделі 3R (англ. Reduce-Reuse-Recycle), що передбачає наступне: використання відновлюваних матеріалів та зменшення застосування ресурсів за рахунок переробки; найбільш ефективне застосування товару; відновлення вторинних продуктів та залишків з метою подальшого їх

застосування в економіці.

Актуальність дослідження. В умовах пандемії COVID-19 українські компанії як ніколи повинні орієнтуватися на європейський зразок ведення бізнесу та враховувати наступний базовий принцип: витрати на забезпечення сталого розвитку трансформуються у стабільні інвестиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про значну увагу до проблеми необхідності забезпечення засад сталого розвитку в умовах циркулярної (кругової) економіки, чому присвячені наукові праці Д. Райко [1], О. Новікової та О. Амоша і В. Антоноюка [2], А. Касич [3] та багатьох інших. Однак недостатньо дослідженим залишається питання формування та здійснення ефективного ESG-управління відповідальним бізнесом.

Мета статті полягає у дослідженні сутності та значення ESG як інструменту циркулярної економіки для посилення стійкості соціально-відповідального бізнесу в умовах подолання пандемії COVID-19.

Основні результати дослідження. Стале інвестування в сучасних умовах неможливе без врахування ESG-критеріїв управління. Аналітичні дослідження [4] свідчать, що серед 17 Цілей Сталого

Розвитку (ЦСР) інвестори найбільше підтримують розвиток таких: турбота про працівників, дотримання прав людини та зміни клімату (близько 50% опитаних), а щодо зростання сталого інвестування, то його сукупний показник за 2020 рік склав 51 млрд. дол. США [5]. Причини такої інвестиційної підтримки у минулому році, за даними дослідженнями McKinsey [6], насамперед полягають у тому, що дотримання засад сталого розвитку на рівні стратегії підприємства може слугувати фактором збільшення прибутку від операційної діяльності на понад 60% з одночасним зменшенням поточних витрат (наприклад, використання енергетичних чи паливних ресурсів).

Розвиток теорій та термінології корпоративної соціальної відповідальності (КСВ, англ. Corporate social responsibility (CSR, CSR-1) бізнесу як передтечі екологічного, соціального та корпоративного управління (ESG, англ. Environmental, Social and Governance) пройшов довгий шлях формування, враховуючи нові виклики суспільства. КСВ виникла як концепція стійкого економічного розвитку для відображення добровільного рішення бізнесу брати участь у поліпшенні рівня життя суспільства і захисту навколишнього середовища [7]. Якщо раніше існувало два протилежних по суті підходи до розуміння відповідальності бізнесу перед суспільством (теорія корпоративного егоїзму і теорія корпоративного

альтруїзму [8]), то у 2003-2005 роках набув поширення термін «корпоративна стійкість», за допомогою якого позначають зв'язок між традиційною концепцією сталого розвитку та корпоративною політикою. Крім того, поряд з дефініцією «корпоративна соціальна відповідальність» у науковому обігу широко вживається поняття «корпоративна соціальна сприйнятливість» (англ. Corporate social responsiveness (CSR-2) для позначення здатності корпорацій сприймати суспільні дії та вчасно реагувати на них [9].

Щодо поняття «сталий розвиток», то мається на увазі такий тип розвитку, який забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління без завдання шкоди наступним. Відповідно, сталий розвиток – це не досягнення короткочасної гармонії, а ціла низка поступових змін, за яких використання усіх видів ресурсів (природного, людського, фінансового тощо) націлене на задоволення теперішніх потреб суспільства без шкоди для майбутніх поколінь [10].

Сьогодні КСВ у поєднанні зі сталим розвитком і формують ESG (рис. 1). Екологічне, соціальне та корпоративне управління (ESG, англ. Environmental, Social and Governance) належить до основних нефінансових підходів щодо тлумачення стійкості бізнесу та міри його соціально-екологічного впливу, у тому числі і у розрізі інвестування.

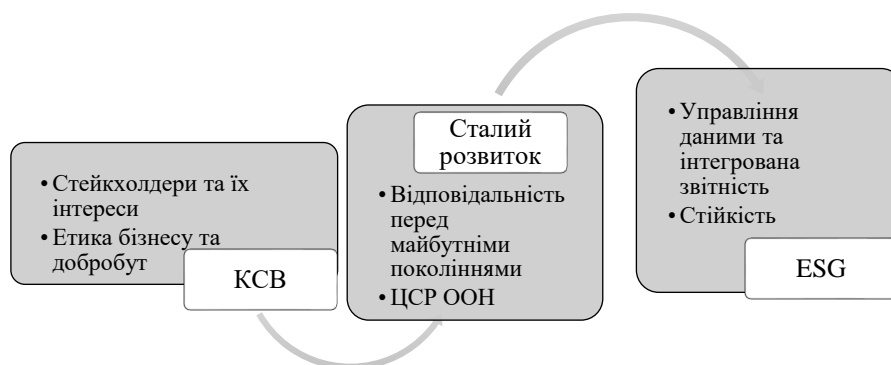

Рисунок 1 - Еволюція основних нефінансових підходів до забезпечення стійкості бізнесу

В Україні стратегія ESG на рівні підприємств тільки розвивається. Історія випуску нефінансової звітності в Україні налічує менше, ніж 10 років. Звіт із КСВ вперше було опубліковано фінансово-промисловою групою «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ) у 2005 році, а вже у 2007-2009 роках такі звіти випустила корпорація «Оболонь», телекомунікаційна компанія «Київстар», «Coca Cola Ukraine», енергетична компанія «ДТЕК» та «UniCredit Bank». Водночас форми звітності еволюціонують по мірі зміни очікувань суспільства. Ті компанії, які не в змозі відповісти на необхідні та очікувані зміни, виходять з бізнесу. Традиційна орієнтація звітності на розкриття фінансових показників залишилася в минулому. Сьогодні досягти успіху можуть лише соціально відповідальні компанії, які зосереджують увагу на

таких підходах залучення інвестицій: права людини та інклюзія, протидія кліматичним змінам, забезпечення стійкості.

Якщо детальніше розвинути концепт циркулярної економіки, у центрі лежить модель використання матеріалів і відходів у вигляді сировини для виробництва, що одночасно регулює проблему нестачі природних ресурсів, високих цін на первинну сировину і скорочує залежність від імпортованих матеріалів [11]. Багато країн світу вже вступили на шлях переходу від лінійної до циркулярної економіки. Таким чином, Європейським Союзом був прийнятий план дій щодо змін у моделі економіки. До того ж у рамках угоди між ЄС та Україною, остання зобов'язана вдатися до змін у національному законодавстві. Вже у 2017 році була прийнята Національна стратегія

управління відходами, що, у першу чергу, враховує впровадження принципу кругової економіки.

Наразі останній факт відповідає найважливішим потребам сучасності. Дана концепція має суттєве значення для розвитку економіки у період пандемії та закритих кордонів, коли традиційні алгоритми поставок знаходяться під загрозою. Для багатьох компаній це велика проблема та привід для перевірок і зупинок.

В рамках сьогодення стратегії циркулярної економіки запобігають негативним наслідкам ізоляції, оскільки постачання сировини та канали розподілу частіше за все знаходяться географічно ближче до

місця виробництва [12].

Намір імплементувати практики ESG, які просуває ООН – це не прерогатива виключно великих компаній, а більшою мірою органічний розвиток бізнесу, оскільки традиційний фінансовий облік включає тільки внутрішні ресурси і потоки та економічні (і деякі соціальні та екологічні) наслідки діяльності. На рис.2 у вигляді двох додекаедрів подано порівняння факторів впливу на діяльність підприємства, що розглядаються традиційним фінансовим обліком (а) та обліком з урахуванням ESG-критеріїв (б).

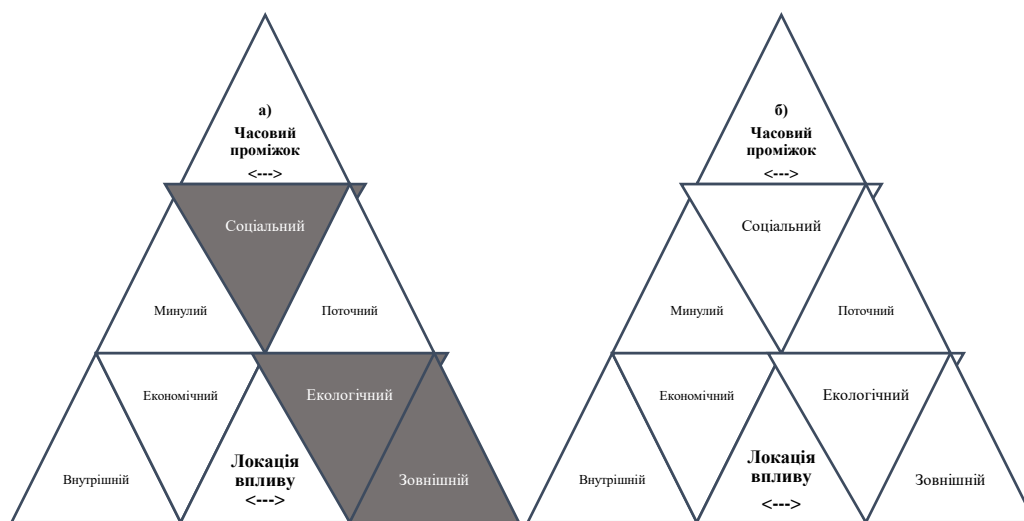

Рисунок 2 – Порівняння охоплення факторів впливу на діяльність підприємства фінансового обліку (а) та обліку з урахуванням ESG-критеріїв (б)

Таким чином, облік з урахуванням ESG спрямований на вивчення усіх трьох вимірів впливу у повному обсязі. При цьому вирішальне значення має відповідь організації на питання, чи готова вона при звітуванні до максимального розкриття інформації, зокрема щодо інтелектуального капіталу [13]. Попри наявну практику складання звітів зі сталого розвитку,

підприємства досі стикаються з проблемами впровадження звітності з урахуванням ESG-критеріїв, оскільки цей механізм не є чітко прописаним. Через це компаніям складно визначити золоту середину в розкритті інформації, аби можливі ризики та нові можливості було збалансовано. Орієнтовна дорожня карта з впровадження ESG подана на рис.3.

Рисунок 3 – Дорожня карта зі впровадження ESG підприємствами

Варто зазначити, що не лише складання звітності за критеріями ESG, а й імплементация засад ESG означає розширення меж відповідальності компанії. Водночас як інструмент забезпечення подальшого

збалансованого розвитку ESG покращує управління впливом COVID-19 в середньо- і довгостроковій перспективі.

Загалом, можна виокремити чотири етапи

впровадження ESG: підготовчий, етап управлінських рішень, етап вибору інструментів обліку та завершальний.

Згідно запропонованого підходу, на підготовчому етапі після затвердження ідеї імплементації засад ESG у діяльність підприємств, аналізують наявні вихідні дані (діяльність у сфері КСВ, розвиток енергоефективних технологій, розвиток персоналу тощо).

Під час першого етапу визначають групи зацікавлених сторін, оцінюють стійкість постачальників і межі впливу компанії на довкілля та суспільство. На даному етапі важливо передбачити можливі репутаційні ризики. Водночас цей етап спрямований на захист бізнесу — реагування на фінансову життєздатність та безпеку співробітників, що актуально в умовах пандемії.

На другому етапі визначають інструменти обліку. Суть даного етапу зводиться до включення екологічних та соціальних витрат, що раніше не відображалися. Залучення до звітності даної інформації дозволяє також відобразити і додаткові доходи внаслідок прийняття стратегії стійкого розвитку (внаслідок переробки вторинної сировини, економії через зниження витрат на утилізацію, уникнення нормативних витрат або отримані гранти

На нашу думку, перш ніж набути широкого поширення, практика імплементації ESG має пройти перехідний період та бути адаптованою до українських реалій. Водночас ряд українських підприємств уже демонструють високі рівні корпоративної стійкості за ESG-критеріями для моніторингу руху в напрямі досягнення Цілей сталого розвитку (табл.1).

Таблиця 1 — Вихідні дані для побудови матриці поведінки соціально-відповідальних компаній

Компанія	Рейтинг зі стійкого розвитку з фокусом на оцінку ESG-сфер (ініціатива Sustainable Ukraine 2019)	Рейтинг за успішністю стійкого розвитку бізнесу (ум. од (max - 1000) на основі Global Compact Network Ukraine 2020) [14]
Енергоатом	AAA	520
Kernel	AA	584
Carlsberg Ukraine	A	684
ДТЕК	A	660
Укрзалізниця	BBB	490
Приватбанк	CC	608
Київстар	CC	622
JTI Ukraine	CC	642

Якщо взаємопов'язати показники успішності ведення бізнесу з урахуванням ESG-критеріїв та досягнення у сфері стійкого розвитку, можна визначити модель поведінки компанії. Для цього ми пропонуємо побудувати графік (рис. 4), у якому вісь

абсцис відповідає за показник компанії у рейтингах зі сталого розвитку, а вісь ординат – у рейтингах ESG-успішності (знак «-» умовно вказує на пріоритетність лідируючих позицій). Для порівняння візьмемо обрані раніше для аналізу компанії.

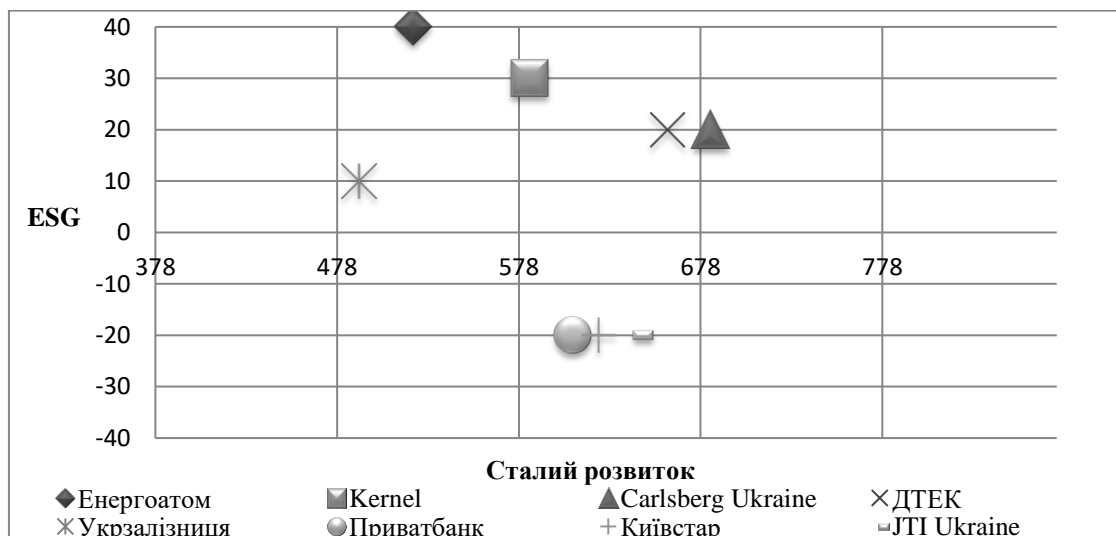

Рисунок 4 – Матриця моделей поведінки соціально-відповідальної компанії з урахуванням критеріїв ESG

Отже, компанії розмістились переважно у верхньому лівому та правому верхньому кутках матриці, яку можна умовно розділити на чотири чверті. Кожна з чвертей характеризує поведінку компанії. Починаючи з верхнього правого кутка (I чверть) та рухаючись за годинниковою стрілкою, можна виокремити такі поведінкові моделі:

1) трансформована – одночасне підтримання лідируючих позицій за критеріями ESG та забезпечення сталого розвитку, який розглядається компанією у якості бізнес переваги;

2) частково трансформована – лідерство у сфері сталого розвитку та неуспішна на фоні інших бізнес-метрика;

3) умовна – неефективна, порівняно з іншими, стратегія сталого розвитку та низька ефективність бізнесу;

4) перехідна – випередження колег по галузі за ESG- критеріями та докладання зусиль для забезпечення сталого розвитку (переважно з фінансових міркувань).

Компанії, обрані для аналізу, характеризуються перехідною та трансформованою моделями поведінки. Це свідчить про намагання забезпечити високі показники стійкого розвитку навіть при незначних фінансових можливостях.

Таким чином, за умов поступового переходу до використання критеріїв ESG, вони будуть розглядатися підприємствами як невід'ємна частина соціально-відповідального бізнесу.

Висновки і пропозиції. Нині у трансформації економічної моделі беруть участь багато компаній, одночасно своїм прикладом надихаючи колег до переходу до більш екологічного та раціонального використання ресурсів. Варто зазначити, що зі ста найбільших компаній, що щорічно входять до списку Fortune Global, майже половина протягом останньої декади обрали стратегію кругової економіки для майбутнього розвитку виробництва.

Таким чином, ми припускаємо, що результатом поширення ESG-практик у довготривалій та середньотривалій перспективі може стати покращення прозорості та підзвітності компаній, які поєднують якісне традиційне корпоративне управління з ESG-факторами, підвищуючи власну інвестиційну привабливість та створюючи репутаційні переваги для України й бізнес-середовища загалом.

Список літератури

1. Райко, Д., Маслак, О., Маслак, М. (2021). Стратегія стійкого розвитку: проблеми та шляхи вирішення. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки), (3), 131–134. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.3.131>
2. Новікова О.Ф., Амоша О.І., Антонюк В.П. та ін. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2012. 534 с.
3. Касич А. О. Сучасні науково-теоретичні підходи до визначення сутності поняття стійкого розвитку / А.О. Касич, Я.Ю. Яковенко // Економіка та держава. – 2016. – №10. – С. 14–20.

4. Global Compact Network Ukraine. Рейтинг устойчивого развития украинского бизнеса-2021. URL: <https://esg-rating-2021.korrespondent.net>
5. McKinsey & Company. Social Responsibility Report 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/about-us/social-responsibility/2020-social-responsibility-report/overview>
6. Morningstar. The Sustainable Funds U.S. Landscape Report. URL: <https://www.morningstar.com/lp/sustainable-funds-landscape-report>
7. Nancy E. Landrum, Sandra Edwards (2009). «Sustainable Business: An Executive's Primer». –Business Expert Press. – 206 p.
8. Friedman M. The social responsibility of business is to enhance its profits. New York Times. 1970. № 32 (13). P. 122–126.
9. Маслак О. І., Гришко Н.Є., Глазунова О.О., Гришко Б.В. Промислові інновації: механізм управління з урахуванням стадій їх життєвого циклу. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Економічні науки. Харків. № 5, 2020. С. 68–71.
10. Brundtland H. (1987), «Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development». – Oxford: Oxford University Press – 512 p.
11. Маслак О.І. Диверсифікація інноваційного розвитку промисловості в контексті перспективної інвестиційної політики / О.І. Маслак // Інвестиції: практика та досвід. Науково-практичний журнал. - 2010. -№4 (лютий). - С. 13-16.
12. Яковенко Я.Ю. Концепція управління стійким розвитком підприємств: наук. вісник Херсонського держ. університету; Економічні науки № 36, 2019, с. 75-81. doi: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2019-36-13>
13. Maslak O. Intellectual capital as a factor of economic development of Ukraine/ Maslak O. Grishko N., Hlazunova O., Maslak M.// Journal of Turiba University "Acta Prosperitatis". – 2016. – No. 7. – P. 104–118.
14. Результати рейтингу SUSTAINABLE UKRAINE 2020. URL: <https://sustainableukraine.com/ua/index.html#block-8>

References (transliterated)

1. Raiko, D., Maslak, O. and Maslak, M. (2021). Solution to the problems of the sustainable development strategy. ["Stratehiya stiykoho rozvytku: problemy ta shlyakhy vyrishennya"] Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic sciences). 3 (Apr. 2021), 131–134. doi: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.3.131>.
2. Novikova, O.F., Amosha, A. I. & Antonyuk, V.P. (2012). Staliy rozvitok promislavogo regionu: sotsialni aspekti [Sustainable development of the industrial region: social aspects], NAN of Ukraine, Institut yekonomiko-pravovikh doslidzhen, Donetsk.
3. Kasich, A. O. & Yakovenko, Ya. Yu. (2016), Suchasni naukovoteoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti poniattia stiykoho rozvytku [Modern scientific and theoretical approaches to defining the essence of the concept of sustainable development] The economy and the state, vol. 10, pp. 14–20.
4. Global Compact Network Ukraine. URL: <https://esg-rating-2021.korrespondent.net>
5. McKinsey & Company. Social Responsibility Report 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/about-us/social-responsibility/2020-social-responsibility-report/overview>
6. Morningstar. The Sustainable Funds U.S. Landscape Report. URL: <https://www.morningstar.com/lp/sustainable-funds-landscape-report>
7. Nancy E. Landrum, Sandra Edwards (2009). «Sustainable Business: An Executive's Primer». –Business Expert Press. – 206p.
8. Friedman M. The social responsibility of business is to enhance its profits. New York Times. 1970. № 32 (13). P. 122–126.
9. Maslak O. I., Grishko N. Ye., Hlazunova O.O., Hryshko B.V. (2020). Promyslovi innovatsii: mekhanizm upravlinnia z urakhuvanniam stadii yikh zhyttievoho tsykladu [Industrial innovations: a management mechanism based on the stages of their life cycle]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Ekonomichni nauky. Kharkiv. № 5, 2020. pp. 68-71.
10. Brundtland H. (1987), «Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development». – Oxford: Oxford University Press – 512 p.
11. Maslak O.I. (2010) Dyversyfikatsiia innovatsiinoho rozvytku

- promyslovosti v konteksti perspektyvnoi investytsiinoi polityky [Diversification of innovative industrial development in the context of long-term investment policy] Investytsii: praktyka ta dosvid. Naukovo-praktychnyi zhurnal. - 2010. -Vol. 4. - pp. 13-16.
12. Yakovenko, Ya. Yu. (2019). The concept of managing enterprise sustainable development ["Kontseptsiya upravlinnya stiukym rozvytkom pidpryyemstv"]. Scientific Bulletin of Kherson State University; Economic sciences No. 36, 2019, pp. 75-81. doi: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2019-36-13>
13. Maslak O. Intellectual capital as a factor of economic development of Ukraine/ Maslak O. Grishko N., Hlazunova O., Maslak M.// Journal of Turiba University "Acta Prosperitatis". – 2016. – No. 7. – P. 104–118.
14. SUSTAINABLE UKRAINE 2020 Results. URL: <https://sustainableukraine.com/ua/index.html#block-8>

Надійшла(received)15.06.2022

Відомості про авторів / About the Authors

Маслак Ольга Іванівна (Maslak Olga Ivanivna) – доктор економічних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, професор кафедри економіки; м. Кременчук, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6793-4367>; e-mail: oimaslak2017@gmail.com

Гришко Наталія Євгенівна (Grishko Natalya Yevheniyivna) – кандидат економічних наук, доцент, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, доцент кафедри економіки; м. Кременчук, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1644-3861>; e-mail: 2nata.grishko@gmail.com

Яковенко Ярослава Юріївна (Yakovenko Yaroslava Yuriivna) – PhD з економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, старший викладач кафедри економіки; м. Кременчук, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5042-2701>; e-mail: yaroslavayakovenko@gmail.com

Пирогов Антон Дмитрович (Pyrohov Anton Dmytrovych) – здобувач ОС магістр, ОПІ Економіка, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, кафедра економіки; м. Кременчук, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0868-8044>; e-mail: pyrogov_ad@gmail.com

Дубовик Ольга Ігорівна (Dubovyk Olga Ihorivna) - здобувач ОС бакалавр, ОПІ Економіка, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, кафедра економіки; м. Кременчук, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-5366>; e-mail: olgadubovykolga@gmail.com